

Feministinen filosofia tänään

Sukupuolentutkimuksen ja feministisen teorian piirissä kysytään tasaisella taajuudella, onko olemassa feminististä filosofiaa – ja jos on, mitä se on. Kun otetaan huomioon, minkälaista taistelua feministinen tutkimus usein käy julkisuudessa, ei ole ihme, että itseymmärrystä ja historiaa pitää aika ajoin kerrata.

Filosofian ja feminismin suhde lähti alun perin liikkeelle kritiikistä, jossa ensimmäisen ja toisen aallon feministiset ajattelijat kyseenalaistivat filosofian tradition miesvaltaisen kaanonin sekä tavat, joilla sukupuolta ja seksuaalisuutta on ajateltu. Sittemmin monet historian ja vielä useammat nykyajan naisfilosofit ovat asettuneet kohtuullisen mukavasti osaksi kaanonia. Myös näkemykset feminiinisuudesta ja maskuliinisuudesta, sukupuolen merkityksestä ja vaikutuksista sekä esimerkiksi naisten asemasta tiedeyhteisössä ovat muuttuneet radikaalisti. Kysymys 'feministisestä filosofiasta' on samalla kuitenkin entistä hankalampi.

Ongelmakohtia on erityisesti kaksi. Ensinnäkin feminismi liittyy poliittiseen taisteluun sukupuolten ja seksuaalisuuksien välisestä tasa-arvosta, kun taas filosofian ajatellaan yleensä vain teoretisoivan käsitteitä

kuten 'sukupuoli', 'seksuaalisuus' tai 'tasa-arvo'. Toiseksi feministinen tutkimus on paljon monitieteisempää kuin nykyfilosofia. Se kytkeytyy vahvasti yhteiskuntatieteisiin ja ammentaa esimerkiksi psykoanalyttisesta teoriasta. Näin feministinen tutkimus liukuu muun muassa psykologian, sosiologian ja oikeustieteiden alueille.

Feministisen teorian ja filosofian tradition suhdetta pohdittiin joulukuun alussa Helsingissä järjestetyssä tutkijasymposiumissa. Rajapintoja hahmoteltiin palaamalla juuri ajatteluperinteiden lähtökohtiin ja itseymmärryksen eroihin. "Filosofia on syvästi kiinnostunut omasta oppialastaan, kun taas feminismi ei ole oikeastaan oppiala lainkaan", tiivistä Stella Sandford Lontoon Kingstonin yliopistosta. Helsingin yliopiston sukupuolentutkimuksen professori Tuija Pulkkinen puolestaan esitti, että juuri näistä syistä "feministisen filosofian" sijaan

olisi parempi puhua "feministisestä teoriasta".

Filosofian piirissä tehdään kuitenkin paljon sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmiöihin liittyvää tutkimusta, joka voidaan hyvin mieltää feministiseksi. Esimerkiksi Sandfordin esitelmä tarjosi näytteen filosofisesta sukupuolentutkimuksesta. Samalla se tuli paljastaneeksi, että sukupuolesta puhuttaessa myös monitieteisyys ja poliittisuus liittyvät luontevasti, ja oikeastaan vääjäämättä, yhteen filosofisen tarkastelun kanssa. Toisten alojen erityistieto on tarpeen filosofisen tutkimuksen rinnalla, ja sukupuolen analyysilla on aina myös sosiaalisia vaikutuksia – tosin Sandford näyttää, että kiinnostavaa on myös vaikutusten vähäisyys.

Sukupuoli teoriassa – ja käytännössä

Sandfordin filosofinen analyysi kohdistuu biologisen ja sosiaalisen suku-

puolen käsitteiden merkityksiin ja niiden rooliin feministisessä tutkimuksessa. Tämän *sex-gender*-jakona tunnetun erottelun ylittäminen on ollut feminististen teorioiden keskeinen päämäärä viimeisen neljäkymmenen vuoden ajan. Voidaan jopa sanoa, että feministisestä näkökulmasta biologisen ja sosiaalisen sukupuolen käsitteet on dekonstruoitu jo parikymmentä vuotta sitten. Myös Sandford totesi allekirjoittavansa täysin Judith Butlerin lanseeraaman ajatuksen biologisesta sukupuolesta sosiaalisen tuottamana konstruktiona. Hänen mielestään Butler on ”perustavanlaatuisesti oikeassa” siinä, että biologinen sukupuoli ei ole luonnollinen ilmiö vaan eri diskurssien muodostama rakennelma, joka ainoastaan hahmotetaan luonnollisena.

Pelkkä Butlerin teorian toistaminen ei ollut kuitenkaan Sandfordin esitelmän tarkoitus. Hänen tärkein huomionsa oli hyvin yksinkertainen, feminististä teoriaa järjestyttävä havainto, että jostakin syystä tieto biologisen sukupuolen sosiaalisesta rakentumisesta ei ole kantautunut juuri kenenkään muiden kuin sukupuolentutkimuksesta kiinnostuneiden tutkijoiden ja aktivistien korviin. Sekä *sex* että *gender* elävät iloisesti tutkijankammioiden ulkopuolella, eivät teoreettisina termeinä vaan arkisina, populaareina käsitteinä, joiden analyysin feministinen tutkimus on sivuuttanut. Sandford onkin itse päätyneet kysymään biologisen sukupuolen merkityksiä ihmisten arjessa.

Käsitys sukupuolieron luonnollisuudesta elää voimakkaana – jopa voimakkaampana kuin yksikään toinen kategorinen erottelu. ”Valtion käsitteellä on luja ote nationalisteista ja rodun käsitteellä rasisteista, mutta sukupuolen käsite hallitsee meitä kaikkia”, Sandford kiteyttää. Emme tahdo kyetä ajattelemaan sukupuolen kategorian ulkopuolella. Kuten symposiumissa puhuttiin, jopa pienten lasten kohdalla huomio kiinnittyy sukupuoleen. Jako biologisesti maskuliinisiin ja feminiinisiin yksilöihin hallitsee arkea myös

silloin, kun ”biologialla” ei pitäisi olla mitään merkitystä.

Sandfordin mukaan nykypäivän feministisen tutkimuksen tehtävänä onkin selvittää, miksi tällainen ”naiivi” käsitys sukupuolen kaikkivoipuudesta pitää ajattelua sitkeästi otteessaan. Feministinen teoria ei voi hylätä biologisen sukupuolen analyysia, vaan tarvitaan paitsi filosofiaa myös muita tieteenaloja pohtimaan, mihin kaikkiin kysymyksiin näkemys sukupuolieron luonnollisuudesta vastaa. On siis tutkittava biologisen sukupuolen sosiaalista roolia sen sijaan, että tyydytään analyysiin, joka kumoo koko käsitteen. Tutkimuksen seuraukset ovat puolestaan poliittisia. Vaikka sukupuolen taipumus hallita elämää ei edelleenkaan katoaisi, olisimme lähempänä sen arjen merkitysten ymmärtämistä. Kuten sanotaan: henkilökohtainen on poliittista.

Feministisestä näkökulmasta sukupuolen käsitteen ongelmallisuus ei piilekään ruumiiden fysiologisissa ominaisuuksissa: kromosomien, solujen, hormonien tai ruumiin muotojen eroissa. Olenaisempaa on, minkälaisia *merkityksiä* kulttuurissa annetaan esimerkiksi kyvyille synnyttää jälkeläisiä ja miten yksilöt näin jaotellaan lisääntymiskyvyn mukaan. ”Biologia” saa valtavan painolastin kulttuurisia määritteitä. Ja syvin ongelma on siinä, ettei tätä kulttuurista määrittämyyttä tunnusteta. Erityisesti representaatiot, joissa naiseus samastetaan äitiyteen ja mieheys isyyteen, nau-laavat yksilöt kovin ahtaalle paikoille yhteiskunnassa.

Sandfordin oma analyysi biologisen sukupuolen vallasta perustuu Kantin käsitykseen transsendenttaalisesta illuusiosta. Hän ehdottaa, että sukupuoli voidaan nähdä ajattelua jäsentävänä ideana, jota ilman emme osaa toimia. Kantin *Puhtaan järjen kritiikkiin* nojaten sukupuoli olisi näin subjektiivinen illuusio, jota erehdymme luulemaan todelliseksi, materiaaliseksi ja luonnolliseksi objektiksi johtuen järjen tarpeesta tavoitella tiedon kokonaisuuksia. Sukupuoli on illusorinen, mutta todellinen siinä määrin kuin sen vaiku-

tukset ovat todellisia. Analogia sopii myös Butlerin ajatuksen biologisen sukupuolen luonnollisuuden illusoriisuudesta.

Kritiikin jäljillä

Sandfordin tapa käsitellä sukupuolta Kantin ajattelun pohjalta ilmentää samalla nykypäivän feministisen teorian suhdetta filosofiseen traditioon: siirtymää kritiikistä kohti analyttistä dialogia. Erityisen hyvä esimerkki tästä on feminististen filosofien suhde Hegelin ajatteluun. Keskustelu käy vilkkaana huolimatta Hegelin sukupuolikäsityksen ongelmakohdista. Hegel toisti ajalleen tyyppillistä näkemystä feminiinisen liittymisestä kodin ja perheen piiriin, julkisen ja poliittisen toiminnan ulkopuolelle, mutta hänen näkemyksensä teorian ja yhteiskunnallisen muutoksen suhteesta on silti feministisestä näkökulmasta hedelmällinen.

Tuija Pulkkinen huomauttikin, että ”Hegelin ajattelu ei sisällä juuri mitään hyödyllistä sukupuolen käsitteestä, mutta hänen näkemyksensä ajattelun prosessinalaisuudesta on tuttu feministiselle teorialle”. Hegelin filosofian tavoin myöskään feministinen filosofia ei tee jyrkkää eroa deskriptiivisen ja preskriptiivisen tai kuvailevan ja poliittisen välille; pikemminkin myönnetään, että ajattelulla on aina mahdollisuus muokata todellisuutta.

Symposiumissa osoitettiin, että ”kolmannen aallon” feminismi on loitonnut aikaisempien vaiheiden historiallisesta kritiikistään. Samalla feministinen tutkimus on lähentynyt filosofista kritiikkiä, joka pyrkii käsitteiden analyysiin. Analyysin avulla tavoitellaan kuitenkin myös sosiaalista kritiikkiä ja muutosta. Tällainen tutkimus voi hyvinkin olla linjassa esimerkiksi tasa-arvoon tai erilaisuuden hyväksymiseen tähtäävien poliittisten päämäärien kanssa – ja samalla avointa omasta poliittisuudesta.

Anna Ovaska